

Володимир Собчук

ВОЛИНСЬКИЙ ШЛЯХЕТСЬКИЙ РІД ЛАБУНСЬКИХ

Шляхетський рід Лабунських, який існував на Волині з другої чверті XV до початку XVII ст., поки що мало привертав увагу вчених. Наше завдання полягає в тому, щоб уточнити родовід Лабунських, реконструйований свого часу А. Боніцьким¹, та з'ясувати шляхи нагромадження, склад і долю його володінь. Крім опублікованих історичних джерел, нами використано книги судово-адміністративних установ Кременця й Луцька, архіви панів Словицьких і князів Сангушків, Литовську метрику та деякі інші збірки рукописів, у яких пощастило знайти документи, що проливають світло на цю кровноспоріднену спільноту².

Волинський рід Лабунських виділився з однойменного коронного роду, осередком якого було розташоване в Белзькій землі село Лабуні. Судячи з нехарактерного для руської знаті герба Загроба чи Заглоба, ревної прихильності до католицької церкви та загальної ситуації в Белзькій землі під час перебування її в складі Мазовецького князівства (1388–1462)³, можна вважати, що предки Лабунських походили з переселенців-мазурів.

Зенко Лобунський, якому судилося перебраться на Волинь і започаткувати тут новий рід, у 1428–1432 рр. фігурує ще на території Корони⁴, а в 1458–1466 рр. як свідок скріплює своєю печаткою різні приватноправові угоди в Острозі⁵. З першими роками перебування його на новій батьківщині пов'язані, на нашу думку, один із привілеїв Свидригайла, про який збереглися два регестові записи в сумаріях архіву князів Острозьких, та грамота Казимира Ягайловича, відома лише зі скупої нотатки про неї в Книзі записів Литовської метрики. За першим із цих актів, датованим у Луцьку начебто 1438 р., Зенко Горинський (чи Хотинський) отримує в Полонській

¹ A. Boniecki, A. Reiski. *Herbarz Polski*. Warszawa, 1912. Cz. 1: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. T. 15. S. 145.

² Центральний державний історичний архів України в Києві (далі – ЦДІАУК). Ф. 21 (Кременецький градський суд); Ф. 22 (Кременецький земський суд); ф. 25 (Луцький градський суд); Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України (далі – ЛНБ). Від. рукописів. Ф. 46 (Словицькі); Російський державний архів древніх актів (г. Москва; далі – РГАДА). Ф. 389 (Литовська метрика); Archiwum Państwowe w Krakowie (далі – АРК). Archiwum Sanguszków.

³ A. Janeczek. *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego: Województwo belskie od schyłku XIV do początku XVII w.* Warszawa, 1993. S. 351.

⁴ Ibid. S. 351.

⁵ *Archiwum ksiąg Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie* (далі – *Archiwum Sanguszków*) / Wyd. nakładem właściciela pod kier. Z. L. Radziwińskiego przy współudziale P. Skobielskiego i B. Gorczała. Lwów, 1887. T. 1: 1366–1506. S. 50, 57, 61.

державі Луцького повіту на вічність села Павлів, Міськів, Плоска й Деревичі та пусті селища Злотоці й Лесерівці (чи Лесеївці)⁶, а за другим, який можна датувати 1440–1442 рр., перебуваючи в Пунях, великий князь надає “Заньку Кремяньчанину селцо Титково и Венешевское под Полонымь”⁷.

Про те, що реципієнт останнього з актів тожозний героєві нашої статті, свідчить співпадання імен та перебування згодом першого з поселень у роду Лабунських, а згогад про тожозність із ним реципієнта Свидригайлового привілею впливає з того, що співпадають імена та розташування маєтків, які подаються, в тій самій окрузі города Полонного. Судячи з топоантропоніма, доданого до імені Зенка в нотатці про грамоту Казимира, спочатку він осів на Волині в Кременецькому повіті, а пізніше перемістився у волость города Полонного, що становила в цей час південно-східну окраїну Луцького повіту.

Частину маєтків, вислужених у Свидригайла та Казимира, утримати у своїх руках (а, можливо, навіть освоїти) Зенко Лобунський не зумів. Село Деревичі, зокрема, уже в першій половині 40-х рр. XV ст. великий князь підтверджує якомусь Чжурові⁸, а 1576 р. поселення Міськів і Деревичі належали до Полонської волості князів Острозьких⁹. Така доля спіткала, мабуть, і деякі інші з наданих йому маєтків.

На згадці, датованій 20 червня 1466 р.¹⁰, звістки про Зенка Лобунського обриваються. Наступне покоління у відомих нам джерелах представляє його син Івашко¹¹.

Івашко Зенкович уперше зустрічається як свідок одного з листів князів Михайла та Костянтина Острозьких, виданого у Вільні 7 травня 1486 р.¹² Деся наприкінці XV ст. великий князь Олександр дав Івашкові Лабунському в Кузьминському повіті, що охоплював південно-східну частину Кременецького повіту, спочатку, очевидно, тимчасово, пусті селища Коліщинці й Сахнівці, а в грудні 1501 р. підтвердив їх на вічність¹³. Однак вступ реципієнта у володіння цією вислугою чомусь затримався, тому в січні 1503 р. монарх видав ще один лист аналогічного змісту¹⁴, а на початку березня 1505 р. писав із цього приводу до

⁶ APK. Archiwum Sanguszków. Rps. 88. S. 94; Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego. Rps 425. S. 350. Назва четвертого з поселень вказана тут у формі Древич.

⁷ *Lietuvos Metrika*. Vilnius, 1998. Kn. Nr. 3 (1440–1498): Užrašymų knyga 3 / Parengė L. Anužyte ir A. Baliulis. P. 19. Те саме див.: *Литовская метрика*. Санкт-Петербург, 1910. Отд. 1. Ч. 1: Книги записей. Т. 1. Стб. 2.

⁸ *Lietuvos Metrika*. Kn. Nr. 3. P. 64. Те саме див.: *Литовская метрика*. Отд. 1. Ч. 1. Т. 1. Стб. 112. Ужита тут формула “Сам великий князь” указує на час до квітня 1445 р., тобто до обрання Казимира Ягайловича королем.

⁹ ЦДІАУК. Ф. 44 (Вінницький гродський суд). Оп. 1. Од. зб. 1. Арк. 622 зв.

¹⁰ *Archiwum Sanguszków*. Т. 1. S. 61.

¹¹ Одним із синів Зенка Лобунського А. Бонєцький помилково вважав шляхтича Юхна Зенковича, засновника роду Вельгорських гербу Кирдея (А. Boniecki, A. Reiski. *Herbarz Polski*. Cz.1. Т. 15. S. 145).

¹² *Ibid*. S. 84.

¹³ *Акты Литовско-Русского государства* / Изд. М. В. Довнар-Запольский. Москва, 1899. Вып. 1: 1390–1529 гг. С. 33–34.

¹⁴ Там само. С. 34–35.

кременецького намісника¹⁵. В останньому з документів, крім відомих уже маєтків, ішлося також про селище Гребенин і відзначалося, що в Коліщинцях на цей час жили два господарські служебники, а в інших двох маєтках не було жодної душі.

21 квітня 1508 р. Івашко Зенкович Лабунський присутній в Острозі при укладанні однієї з угод як боярин найвищого гетьмана Великого князівства Литовського (ВКЛ) Костянтина Івановича Острозького¹⁶. В аналогічній ролі він фігурує також в останній прижиттєвій згадці, датованій в Острозі 24 липня 1516 р.¹⁷ Зміна соціально-правового статусу роду була зумовлена, очевидно, наданням Полонського й Кузьминського “повітів”, до яких належали його маєтки, володарям Острога¹⁸. У залежності від останніх рід Лабунських перебував кілька десятиліть і саме тому, гадаємо, він відсутній у “пописі” Литовського війська 1528 р.: вершники, яких йому належало виставляти, напевно увійшли в загін князя Костянтина Івановича. У позові монарха проти гетьманового сина Іллі, датованому 1534 р., є вимога поставити перед судом свого боярина Вілбунського, піддані якого із сіл Судилків і Городище завдали шкоди маєткам князя Кузьми Жаславського¹⁹. Прізвище боярина видавець документа вивів від належного Острозьким села Вільбовна²⁰, а в дійсності тут перекручено топоантропонім Лабунський, оскільки саме його носіям, як побачимо далі, належали обидва вказані поселення. Крім Лабунських, у зв’язку з розширенням володінь князів Острозьких свій статус на початку XVI ст. змінили й деякі інші зем’янські роди Волині, але якщо більшість їх так і залишилися боярами, то Лабунські згодом відновили втрачене становище.

Судячи з володінь наступного покоління, Івашко Зенкович залишив йому маєтки Титків, Микулин, Лотівка, Городище, Скалинці й Судилків Луцького повіту, які походили, очевидно, з округи города Полонного, та Коліщинці, Сахнівці й Гребенин Кузьминської волості Кременецького повіту. У шлюбі з дружиною на ім’я Овдотя²¹ Івашко Лабунський мав синів Василя й Богухвала та дочку.

Дочка Івашка Зенковича, ім’я якої нам невідоме, була дружиною володимирського повітника Лева Ласка-Секунського²².

Василь Іванович, який мав прізвисько **Турчин**²³, що з’явилося, мабуть, внаслідок перебування його деякий час у турецькій неволі, уперше потрапляє в поле нашого зору у зв’язку з поділом батькової спадщини. 26 жовтня 1547 р., після розгляду панами-радою непорозумінь між синами Івана Лабунського з приводу їхньої вотчини, кременецький староста й обрані ними “приятелі”, “чинячи досыт

¹⁵ Там само. С. 42.

¹⁶ *Archiwum Sanguszków*. 1890. Т. 3: 1432–1534 / Wyd. przez B. Górczaka. S. 55.

¹⁷ *Архив Юго-Западной России* (далі – *Архив ЮЗР*). Киев, 1907. Ч. 8. Т. 4: Акты о землевладении в Юго-Западной России в XV–XVIII вв. С. 341.

¹⁸ Перший з “повітів” князі Острозькі отримали 1494 р. (*Archiwum Sanguszków*. Т. 1. S. 143-144), а другий – 1517 р. *Ibid* Т. 3. S. 157).

¹⁹ *Ibid*. Т. 3. S. 456.

²⁰ *Ibid*. S. 456. Przym. 6.

²¹ Так Івашків син Василь називає свою матір в угоді 1560 р. з племінниками (*Архив ЮЗР*. Ч. 8. Т. 4. С. 430).

²² ЦДАУК. Ф. 25. Оп. 1. Од. зб. 4. Арк. 69 зв.

²³ Там само. Ф. 22. Оп. 1. Од. зб. 17. Арк. 114-115 зв.

росказаню господарському, ведлуг описаня их самых уво именах их поровна-не вгодливим обычаем вчинили”. А далі шляхом жеребкування Василь отримав Коліщинці, Сахнівці й Скалинці, а Богухвалові перепали Городище, Лотівка й Гребенин²⁴. Маєтки Титків, Микулин і Судилків із цього “поровнання” випали, оскільки дружина Івашка Лабунського, як довідуємося з угоди, укладеної 1560 р. Василем із синами брата, мала на них від чоловіка запис віна, яке після одруження Богухвала подарувала невістці²⁵.

30 грудня 1560 р. Василь Іванович уклав із синами брата, на той час уже покійного, та їхнім опікуном новий договір, за яким відмовився від поділу згаданих вище маєтків Титків, Микулин і Судилків, задовольнившись тим, що останній із них йому відступили “на виховане”²⁶. 4 січня наступного року маєток Коліщинці, потрактований, очевидно, як третина володінь, він продав князю Василеві-Костянтину Острозькому²⁷, а маєтки Сахнівці й Скалин заставив покупцеві в сумі 6 000 кіп грошів²⁸. 24 квітня 1562 р. усі володіння, на які, у супереч угодам 1547 і 1560 рр., Василь Іванович затаїв якісь претензії, через образу на покійного брата і його синів він записав: третину на вічність, а решту – у сумі 4 000 кіп грошів – синові сестри Михайлові Львовичу Ласку-Секунському. У виданих із цього приводу листах, через два дні внесених ним в актову книгу Луцького замку, перераховано маєтки Титків, Микулин, Довбунів, що належали йому начебто повністю, Лотівка, Біла, Судилків, Городище, Скалин, Тесновен, Татаринів і Ходаки, де йому належала половина, та селища Велике й Липняги повністю і половини в селищах Жуки, Сосонка й Побійна Криниця²⁹. На чому базувалися претензії пана Лабунського, джерела мовчать, але реалізувати його волю і вступити у володіння маєтками племінникові не вдалося. З листів 1562 р., які, до речі, містять останню прижиттєву згадку про Василя Івановича, відомо також, що він не мав ні дружини, ні дітей.

Богухвал Іванович 1540 р. судився з князем Миколаєм Збаразьким, що позивав його за ґрунт Грицівського маєтку, де він, за словами князя, “безправно” осадив собі село³⁰. За угодою 1547 р., як відзначено вище, цей із синів Івашка Лабунського отримав маєтки Городище, Лотівка й Гребенин³¹, а завдяки матеріному подарункові дружині, йому перепали також Титків, Микулин і Судилків³². Дружиною Богухвала Івановича була дочка кременецького повітника Войни Боговитиновича на ім’я Богдана³³. Від неї він мав синів Михайла й Криштофа та дочку Олену.

²⁴ *Archiwum Sanguszków*. Lwów, 1890. Т. 4: 1535–1547 / Wyd. przez B. Gorczaka. S. 553-554.

²⁵ *Архив ЮЗР*. Ч. 8. Т. 4. С. 430.

²⁶ Там само. С. 430-431.

²⁷ А. И. Баранович. Новый город Западной Украины XVI в. (Основание Староконстантинова) // *Ученые записки Института славяноведения*. Москва, 1951. Т. 3. С. 247.

²⁸ АРК. *Archiwum Sanguszków*. Rps 88. S. 71; АРК. *Archiwum Sanguszków*. TeKa IX. Plik 5 (дозволеный лист кременецького підстарости Василеві Лабунському на відчуження володінь, датований 9 липня 1560 р.).

²⁹ ЦДІАУК. Ф. 25. Оп. 1. Од. зб. 4. Арк. 66-69 зв. Ті з поселень, які можна локалізувати, лежали компактною групою в межах давньої округи города Полонного.

³⁰ РГАДА. Ф. 389. Оп. 1. Ед. хр. 24. Л. 61 об.-62.

³¹ *Archiwum Sanguszków*. Т. 4. S. 553-554.

³² *Архив ЮЗР*. Ч. 8. Т. 4. С. 430.

³³ Там само.

Михайло Богухвалович уперше виступає у відомих джерелах 30 грудня 1560 р. – у зв'язку з угодою з батьковим братом Василем³⁴. У цей час він перебував ще разом із Криштофом під опікою матиного брата Климента Войнич Боговитиновича-Колесницького. 29 квітня 1561 р. брати Лабунські вирішували в Луцьку деякі справи ще разом із дядьком³⁵, який невдовзі помер. Перед смертю Климент Войнич передав племінників під опіку луцького, брацлавського і вінницького старости князя Богуша Корецького і князя Івана Чорторийського та панів Михайла Єловича-Малинського й Гарасима Дахновича. Оскільки ж старший із них уже досягнув повноліття, то узяв маєток у свої руки і 14 грудня 1561 р. квитував дядькову вдову та нових опікунів перед урядом Луцького замку³⁶.

Значна частина маєтків, успадкованих синами Богухвала Івановича, перебувала в боргах. Половину сіл Судилків і Титків та село Перегонівці в сумі 230 кіп грошів тримав володимирський повітник Петро Загоровський, але 29 квітня 1561 р. спільно з опікуном брати Лабунські викупили ці поселення³⁷. Маєток Городище тримали Тихно Хом'як-Смордовський і його дружина Настасія Стрибилівна, яким батьки Михайла й Криштофа заборгували 290 кіп грошів. Спочатку з відома опікуна брати додали до цієї суми 230 кіп, які позичили на викуп своїх володінь у Петра Загоровського, а навесні 1562 р., потребуючи коштів на військову службу, добрали ще 45 кіп³⁸. У результаті маєток опинився під таким борговим тягарем, що восени 1571 р. довелося віддати його Хом'якам на вічність³⁹.

За реєстром володінь роду Лабунських, які перепали Михайлові Богухваловичу під час поділу, внесеним братами на початку 1570 р. у книгу Кременецького земського суду, він отримав маєток Судилків із присілками Красносілка, Сербинівці, Криничани й Березна, село Лотівка із селищами Бетівці, Новосілки, Лебедова й Мезоче та село Микулин зі ставом і млином⁴⁰. Маєток Городище за цим актом належало поділити після звільнення з боргів, але, як уже відомо, до цього не дійшло.

26 вересня 1571 р. Михайла Богухваловича смертельно поранили в селі Городище в домі луцького гродського судді Тита Хом'яка, і через три дні він помер⁴¹. 20 грудня 1571 р. Криштоф Богухвалович перепоховав брата, спочатку похованого в селі Судилків, поряд із могилами батька й матері в церкві села Титків⁴².

Дружиною Михайла Богухваловича була дочка луцького повітника Михайла Гулевича на ім'я Марія, але на початку 1563 р., невдовзі після шлюбу, вона від нього втекла⁴³. Після смерті чоловіка пані Лабунська заявила, що має з ним **сина**

³⁴ Там само. С. 430-431.

³⁵ ЦДІАУК. Ф. 25. Оп. 1. Од. зб. 3. Арк. 98 зв.-99 зв.

³⁶ Там само. Арк. 261-261 зв.

³⁷ Там само. Арк. 99 зв.

³⁸ Там само. Од. зб. 5. Арк. 209 зв.-211.

³⁹ 3 жовтня 1571 р. Тит Хом'як оповідав у Кременці, що брати Лабунські продали йому свій маєток Городище (Там само. Ф. 22. Оп. 1. Од. зб. 4. Арк. 51-52).

⁴⁰ АРК. Archiwum Sanguszków. Teka 127. Plik 25. У податковому реєстрі 1570 р. з володінь Михайла Лабунського згадується тільки Судилків (*Źródła dziejowe*. Warszawa, 1889. Т. 19. S. 35).

⁴¹ ЦДІАУК. Ф. 21. Оп. 1. Од. зб. 15. Арк. 116-116 зв.

⁴² Там само. Од. зб. 267. Арк. 4-7.

⁴³ *Архив ЮЗР*. 1909. Ч. 8. Т. 3: Акты о брачном праве и семейном быте в Юго-Западной Руси в XVI-XVII вв. С. 46-48.

Михайла, котрому виповнилося три роки, але Криштоф Богухвалович відмовився визнати його нащадком брата, зібрав відповідні свідчення слуг та родичів і не допустив удову з дитиною до спадщини⁴⁴.

Криштоф Богухвалович уперше згадується поряд зі старшим братом та опікуном у записі про угоду з дядьком Василем, датованому 30 грудня 1560 р.⁴⁵

На початку 1570 р. у результаті поділу молодший із синів Богухвала Івановича отримав свою половину родових маєтків, а восени, внаслідок загибелі брата Михайла, прибрав до своїх рук і його частку. Проте зберегти ці володіння до кінця життя йому не вдалося. 10 січня 1570 р., відразу після поділу, брати Лабунські визнали перед земським урядом у Кременці, що Миколай Збаразький висудив у них перед королем 3 402 копи 40 грошів, і на час до сплати цієї суми віддали йому свої маєтки Микулин, Логівка, Ісачків і Довбунів⁴⁶. Незадовго до своєї загибелі Михайло Богухвалович заборгував цьому князю ще 300 кіп грошів, 50 червоних золотих та 10 волів, і Криштоф Богухвалович мусів віддати кредиторів брата села Корпилівка, Малежик, Саварці й Бетівщина. Тільки в травні 1579 р. йому вдалося звільнитися від цього боргу⁴⁷, але вже 22 червня того самого року пан Лабунський вніс у кременецьку земську книгу лист про продаж двох із цих маєтків – сіл Саварці й Бетівщина – за 500 кіп грошів князю Янушові Збаразькому⁴⁸.

Маєток Гребенин, який тривалий час пустував, батьків брат Василь завів разом зі своїми маєтками Коліщинці й Сахнівці В.-К. Острозькому. 28 травня 1565 р. Михайло і Криштоф Богухвалович уклали з князем угоду, за якою він віддав їм цю вотчину, але з умовами визнання записів дядька, надання в разі потреби в користування привілеїв на Коліщинці, Сахнівці й Гребенин та згоди на обмін маєтку Гребенин у майбутньому на маєток Скалин⁴⁹. Криштоф Богухвалович і його дружина 25 березня 1582 р. продали поселення В.-К. Острозькому за 2 000 кіп грошів з додачею “доживоття” панові Лабунському на княжому маєтку Новоставці “в повіте Острозскомъ”⁵⁰.

За реєстром 1583 р., володіння Криштофа Богухваловича склалися з містечка Лабунь (незадовго перед тим засноване і назване “під прізвище”) та сіл Титків, Киселі, Микулин, Корпилівці, Ходаки, Судилівка й Мележики⁵¹. Ще три поселення – Білополе, Красносілки й Михайлівці – були в цей час у користуванні сестри Криштофа Олени та її чоловіка.

28 липня 1593 р., перебуваючи в Любліні, пан Лабунський подарував свої села Білополе, Малежики, Горошки й Михайлівка сестрі Олені⁵², але згодом відмовився

⁴⁴ ЦДІАУК. Ф. 21. Оп. 1. Од. зб. 267. Арк. 4-4 зв., 6.

⁴⁵ *Архив ЮЗР*. Ч. 8. Т. 4. С. 430-431.

⁴⁶ ЦДІАУК. Ф. 22. Оп. 1. Од. зб. 3. Арк. 12 зв.-15. Топоніми Микулин і Довбунів, які збереглися фрагментарно, реконструйовані за іншими джерелами.

⁴⁷ 7 травня 1579 р. Я. Збаразький видав у Кременці лист про те, що борг повернуто (Там само. Од. зб. 7. Арк. 35 зв.-36 зв.).

⁴⁸ Там само. Арк. 81-81 зв. Зберігся тільки фрагмент запису листа.

⁴⁹ ЛНБ. Від. рукописів. Ф. 46. Тека VIII. Сер. II. № 573 (оригінал листа).

⁵⁰ Там само. № 575 (оригінал листа).

⁵¹ *Źródła dziejowe*. Т. 19. S. 147. Останнє з поселень цього списку фігурує під перекрученою назвою Мальчики.

⁵² ЦДІАУК. Ф. 22. Оп. 1. Од. зб. 8. Арк. 40 зв.-405 зв.

відступити їй перше з цих поселень, і справа дійшла до трибуналу. 1 липня 1597 р. трибунал видав декрет, яким зобов'язав віддати це село⁵³.

Завершальним акордом розпорошення володінь став продаж замку й міста Лабунь та сіл Титків, Ходаки, Новоселиця, Рожична, Корпилівка, Микулин, Киселі, Кречанівка й Сасинівка за 130 000 золотих волинському воєводі князю Олександрові Острозькому, здійснений у Луцьку 14 липня 1603 р.⁵⁴ 21 липня 1603 р. покупець видав листа, яким засвідчив вступ у володіння цим надбанням і гарантував продавцеві на придбаних у нього маєтках доживотття, з умовою, щоб рухомі речі після його смерті відійшли тому, кому він запише, з вільним проживанням протягом 12 тижнів, а замкова “стрільба” й засів, щоб залишилися новому власникові⁵⁵.

Єдине надбання пана Лабунського за сорок років господарювання – садиба на передмісті Кременця, яку він купив 27 липня 1601 р. за 40 кіп грошів у шляхетного Павла Рагози⁵⁶.

Першою дружиною Криштофа Богухваловича була дочка згаданого вище Тихна Хом'яка-Смордовського на ім'я Ганна. 4 лютого 1573 р. чоловік видає у селі Смордва лист, за яким записує їй на третині своїх володінь 1 500 кіп грошів віна й привінку⁵⁷. В серпні 1593 р. Ганни Хом'яківни вже не було серед живих, оскільки її родина добивається від зятя, щоб він віддав посаг і виправу⁵⁸.

Вдруге пан Лабунський одружився з княжною Олександрою Іванівною на Клевани Чорторийською. 18 липня 1594 р. він пише, що позичив у дружини 10 600 кіп литовських грошів, тобто 24 000 польських золотих, які вона внесла в його дім як посаг, і в цій сумі заставив їй свій замок Лабунь з обома однойменними містами та селами Микулин, Киселі, Рожичне й Кречанівка⁵⁹. 6 травня 1595 р. на випадок своєї смерті він заповів на вічність усі рухомі речі⁶⁰. 15 листопада 1598 р. Олександра Іванівна повернула чоловікові заставлені маєтки, подарувала вживання внесеної нею суми 24 000 золотих до кінця його життя та відмовилася від записаних їй рухомих речей⁶¹. Натомість 18 листопада 1598 р. Криштоф Богухвалович

⁵³ APK. Archiwum Sanguszków. Rps. 833 (сумарій XVIII ст.)

⁵⁴ 15 листопада 1603 р. лист перенесено в кременецьку земську книгу (ЦДІАУК. Ф. 22. Оп. 1. Од. зб. 14. Арк. 28 зв.-32). Запис зберігся фрагментарно. Перелік поселень уточнено за іншими актами, пов'язаними з цією угодою. Місце укладання угоди впливає зі збігу її дати з датою запису в луцьку книгу.

⁵⁵ Там само. Арк. 25-27 зв. 19 листопада 1603 р. службник князя О. Острозького Марко Грузевич оповідав, що пан Лабунський мав на теперішніх роках передати його панові всі привілеї, листи й твердості на продані йому володіння, “ничого з них при собі не zostавуючи”, але віддав лише частину їх, а решту з невідомих причин залишив при собі (Там само. Од. зб. 14. Арк. 339 зв.-340).

⁵⁶ Там само. Од. зб. 12. Арк. 150-151.

⁵⁷ Там само. Од. зб. 6. Арк. 23 зв.-23б зв.

⁵⁸ Там само. Од. зб. 8. Арк. 417 зв.-418, 456-457 зв.

⁵⁹ Там само. Од. зб. 14. Арк. 22-24 зв.

⁶⁰ Там само. Арк. 47 зв.-50.

⁶¹ Там само. Од. зб. 10. Арк. 98-98 зв. (зберігся тільки фрагмент запису листа в актову книгу); Од. зб. 11. Арк. 100 зв.-101 (текст листа зберігся фрагментарно; зміст викладено за вступним текстом); Од. зб. 14. Арк. 22-24 зв., 47 зв.-50.

гарантував дружині, якщо вона залишиться після його смерті “на вдовиному стільці”, на замку й місті Лабунь та селах Титків, Ходаки, Новоселиця, Корпилівка, Микулин, Киселі, Рожична, Кречанівка й Сасинівка “доживоття”, а якщо піде заміж, – сплату його спадкоємцями 24 000 золотих⁶². Оскільки після продажу Лабунського маєтку реалізувати лист 1598 р. було вже неможливо, 4 000 золотих з указаної суми за взаємною згодою 3 листопада 1603 р. пан Лабунський сплатив дружині готівкою, 10 000 золотих переніс на села Диків і Руда, які йому заставив її брат Юрій, а решту 10 000 золотих – на двір і містечко Судилків із фільварком та села Білокриниче, Березна й Лозичне⁶³, що становили рештки його володінь. Того самого дня Олександра Іванівна отримала також повторний запис чоловіка на всі рухомі речі, за винятком “стрільби” в Лабунському замку, яка в ньому мала залишитися⁶⁴.

21 лютого 1607 р. пані Лабунська мала правуватися в Кременці з Галеною з Лабуня Кленською, яка звинувачувала її в тому, що коли брат 1606 р. помер, вона, “погребъ телу небожчиковскому учинивши” без її відома, забрала собі всю лежачу й рухому маєтність братів Лабунських і осіла на ній як удова, маєток Лабунь чомусь віддала вдові волинського воєводи Анні з Штемберка Острозькій, а маєток Судилків тримає за якоюсь сумою, і домагалася, щоб та показала своє право на Судилків. Відповідачка знехтувала позовом і не з’явилася на засідання суду⁶⁵.

16 листопада 1607 р., будучи вже дружиною волинського хорунжого Василя Семашка на Добрятині, Олександра з Чорторійських судилася в Кременці з удовою і дітьми князя Олександра Острозького, яких звинувачувала в тому, що вони відняли в неї маєток, проданий її першим чоловіком цьому князю, а 14 000 золотих, яких він їй не доплатив, не віддали⁶⁶. 18 листопада 1609 р. з цією панією та її чоловіком судився племінник Криштофа Лабунського Федір Ласко-Секунський із Задиб, домагаючись, щоб вони повернули листи покійного Василя Лабунського його батькові на половину маєтку Судилків, які той, “будучи сам в летех зошлый”, начебто віддав колись її першому чоловікові на збереження. Але суд звільнив княжну від позову, оскільки батько позивача помер ще до її заміжжя з паном Лабунським⁶⁷.

⁶² Там само. Од. зб. 11. Арк. 96-97. Топонім Сасинівка прочитується лише частково, але з інших документів відомо, що мається на увазі саме це село. 500 польських золотих жінка мала віддати із села Корпилівка княжні Полагії Вороницькій, коли вона вийде заміж.

⁶³ Там само. Од. зб. 14. Арк. 22-24 зв. Олександра Іванівна, своєю чергою, підтвердила, що за спільною згодою і за порадою приятелів її чоловік віддав записані раніше 24 000 золотих готовими грошми та вказав їх на певних своїх маєтках, які віддав їй при своєму житті та після смерті в уживання; тому він нічого не винен із тої суми, а вона зреклася “доживоття”, записаного ним по своїй смерті на замку й місті Лабунь та селах Титків, Ходаки, Новоселиця, Корпилівка, Микулин і Киселі, Рожична, Кречанівка та Огіївка або Сасинівка (Там само. Ф. 22. Оп. 1. Од. зб. 14. Арк. 32 зв.-36). 15 листопада 1603 р. возний єнерал Сергій Ромашевський оповів, що 4 листопада був у справі пані Криштофової Лабунської в містечку Судилків у дворі її чоловіка, і що в його присутності згідно з своїм записом Криштоф передав їй у заставу двір і містечко Судилків та села Білокриниче, Березне й Лозичне (Там само. Ф. 22. Оп. 1. Од. зб. 14. Арк. 327.), а 6 листопада – двори й села Диків і Руда (Там само. Од. зб. 14. Арк. 327 зв.).

⁶⁴ Там само. Од. зб. 14. Арк. 47 зв.-50.

⁶⁵ Там само. Од. зб. 14. Арк. 697-698.

⁶⁶ Там само. Од. зб. 15. Арк. 67 зв.-69.

⁶⁷ Там само. Од. зб. 17. Арк. 114-115 зв.

Названа дочка Криштофа Лабунського княжна Пелагія Воронецька. Перша дружина Криштофа Богухваловича мала сестру, дочки якої Маруша та Пелагія, породжені з князем Станіславом Воронецьким, осиротівши, виховувалися в сім'ї тітки⁶⁸. Молодшу з них, яка фігурує також під іменем Полонія, пан Лабунський вважав своєю пасербицею⁶⁹. 17 листопада 1595 р. сестри Воронецькі, старша з яких була вже за луцьким повітником Іваном Білостоцьким, судилися з чоловіком покійної тітки, щоб він виконав її волю, оприлюднену перед численними свідками, і віддав її посаг і привінок, записані в сумі 1 500 кіп грошів на селах Титків і Ходаків, та рухомі речі на 8 000 золотих. Бракувало документів, і суд відхилив цю вимогу⁷⁰. У листі другій дружині на “доживоття”, виданому 1598 р., Криштоф Богухвалович спеціально застеріг, щоб вона сплатила Пелагії, коли та вийде заміж, із села Корпилівка 500 золотих⁷¹. Із фрагменту запису іншого листа цього пана Лабунського, що зберігся в кременецькій земській книзі, довідуємося, що коли Пелагія виходила заміж за Даниеля Савича, він дав йому свій лист “на три тисечи золотых полских, то ест на дви готовых, а третую [в] выправе”⁷². 16 листопада 1607 р. Пелагія та її чоловік правувалися з удовою і дітьми князя Острозького, щоб ті віддали їм 14 000 золотих, недоплачених князем Криштофові Лабунському за придбаний у нього маєток, оскільки 12 000 золотих із цієї суми останній призначив своїй пасербиці як посаг, і решту 2 000 також записав їй⁷³. Коронний трибунал, куди справу перевели з Кременця за апеляцією, визнав вимогу законною, і 13 листопада наступного року позивачі вже квітували відповідачів⁷⁴. 19 листопада 1616 р. Савичі знову судилися в Кременецькому земському суді з удовою і дітьми князя О. Острозького – тепер вони домагалися сплати 500 золотих або передачі в посесію села Корпилівка⁷⁵. Справа знову пішла на трибунал, але чим вона закінчилася – невідомо. 28 лютого 1616 р. сини княжни Пелагії (давно вже покійної) Базилій і Стефан Савичі квітували в Кременці шляхтича Юзефа Фрикача за сплату їм 1 000 золотих, які Криштоф Лабунський записав їхній матері зверх посагу, оскільки ця сума припала на давно опустілий двір пана Лабунського в Кременці, на місці якого Фрикач спорудив будинок⁷⁶.

Олена Богухвалівна, на якій закінчується український шляхетський рід Лабунських, вийшла заміж за шляхтича Марка Кленського, що походив, очевидно, з родини, яка володіла в Кременецькому повіті частиною села Серетець⁷⁷.

⁶⁸ Там само. Од. зб. 9. Арк. 241 зв.-243 зв.

⁶⁹ Завершення запису листа в актову книгу: “А напис на тыле того листу над печатми в тые слова писаный: Лист от мене, Крыштофа Лабунского, даный п[а]ну Даниелю Савичу на три тисечи золотых полских, то ест на дви готовых, а третую – [в] выправе, которые даю в посазе по дочце моей кн[я]жне Полоний Вороницкой” (Там само. Од. зб. 17. Арк. 338).

⁷⁰ Там само. Од. зб. 9. Арк. 241 зв.-243 зв.

⁷¹ Там само. Од. зб. 11. Арк. 96-97.

⁷² Там само. Од. зб. 17. Арк. 338.

⁷³ Там само. Од. зб. 15. Арк. 70 зв.-71.

⁷⁴ Там само. Од. зб. 16. Арк. 93-94 зв.

⁷⁵ Там само. Од. зб. 24. Арк. 282-284.

⁷⁶ Там само. Од. зб. 49. Арк. 71-73.

⁷⁷ 1546 р. Леонард Клюниський відстоює разом із синами князя Андрія Збарзького, на сестрі якого, вочевидь, був жонатий, маєток Нешківці від претензій подільського воєводи Я. Каменецького (*Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak*

12 грудня 1571 р. Криштоф Лабунський заставив сестрі та її чоловікові за 600 кіп грошів маєтки Красносілки, Білополе й Михайлівці⁷⁸. За реєстром 1583 р., Марко Кленський платив податок тільки за Білополе й Красносілки, де було всього лише 18 підданих-городників⁷⁹, але в його скарзі на князя Михайла Жаславського за порушення меж, датованій квітнем 1584 р., згадується і заставне село Михайлівці⁸⁰. 28 липня 1593 р., як відзначено вище, Криштоф Богухвалович подарував сестрі Олені на вічність поселення Білополе, Малежики, Горошки й Михайлівка⁸¹.

Після смерті брата Галена з Лабуня Кленська звинуватила його вдову в незаконному присвоєнні спадщини й зажадала пред'явити своє право на Судилків. Пані Лабунська знехтувала позовом⁸², однак згодом відступилася. 19 листопада 1616 р. сини і вдова князя О. Острозького судилися в Кременецькому земському суді з Адамом Кленським, київським земським суддею Яном Аксаком та його дружиною Барбарою з Кленських, Максимом Хом'яком та його дружиною Марушою з Кленських і Раїною з Кленських Адамовою Гербутовською, сином, зятями й дочками Олени Богухвалівни, на той час уже покійної, домагаючись, щоб вони боронили їх як нащадки Криштофа Лабунського, після якого успадкували маєток Судилків, від претензій родини Савичів⁸³.

Із судових справ 1627–1631 рр., які діти і чоловік Маруші з Кленських Хом'якової, на той час уже покійної, вели в Кременецькому земському суді й коронному трибуналі з Рафалом та Анною з Комнацьких Свірськими, домагаючись, щоб вони віддали частину маєтку Білополе з присілками Мележики, Горошки й Михайлівка, належну їм, начебто, природним правом після матері, довідуємося, що 1612 р. “зошлая Гелена Клонская добра свое дедичные Белополе сынови своему Адаму Клонскому резикгновала”, а дочкам “местечко Судилковъ с присельками до него належачими ... дала, жадного южь онымъ права и рекурсу до Белополя не оставивши”⁸⁴. 29 квітня 1624 р. Адам продав цю частину матеріної спадщини Свірським, а ті 23 лютого 1630 р. відступили своє надбання Чермінським, які 16 березня 1633 р. перепродали ці маєтки князю Юрію з Острога Заславському, у власності родини котрого вони й залишилися⁸⁵.

zwanego bernardyńskiego we Lwowie. Lwów, 1884. Т. 10. S. 49. № 741). 1548 р. у селі Серетець, що було складовою маєтку Нешківці, у ролі свідка фігурує Валентий Кленський (ЦДІАУК. Ф. 22. Оп. 1. Од. зб. 8. Арк. 196). 1565 р. Іван Кленський та його брат (ім'я не вказане), разом з іншими землевласниками з Волині виставляють на господарську службу двох вершників (*Литовская метрика*. Петроград, 1915. Отд. 1. Ч. 3: Книги публичных дел: Переписи войска Литовского. Стб. 420). За реєстром 1570 р., Юрій Кленський платить побор за п'ять підданих у селі Серетець (*Źródła dziejowe*. Т. 19. S. 30).

⁷⁸ Лист К. Лабунського згадується в записі про розгляд справи Кленських, які на нього скаржаться, 28 квітня 1584 р. в Кременецькому гродському суді (ЦДІАУК. Ф. 21. Оп. 1. Од. зб. 23. Арк. 74-76). Перше з названих поселень згадується тут також під назвою Красносельці.

⁷⁹ *Źródła dziejowe*. Т. 19. S. 148. Друге із сіл фігурує під назвою Красносілки.

⁸⁰ ЦДІАУК. Ф. 21. Оп. 1. Од. зб. 23. Арк. 40-40 зв.

⁸¹ Там само. Од. зб. 8. Арк. 40 зв.-405 зв.

⁸² Там само. Од. зб. 14. Арк. 697-698.

⁸³ Там само. Од. зб. 24. Арк. 279 зв.-282.

⁸⁴ Там само. Од. зб. 36. Арк. 134 зв.-137 зв.; Од. зб. 37. Арк. 175-176; Од. зб. 38. Арк. 274-276 зв.; Од. зб. 39. Арк. 148-149 зв.

⁸⁵ APK. Archiwum Sanguszków. Rps 833 (сумарій XVIII ст.)

Судилків, поділений між дочками Олени Богухвалівни, скупив її зять Ян Аксак. 27 лютого 1616 р. шляхтич Юзеф Фрикач заявляв, зокрема, від імені Маруші з Кленських та її чоловіка Максима Хом'яка, що згідно зі своїм зобов'язанням вони були готові на теперішніх роках (сесії) Кременецького земського суду продати панові судді свою частину цього маєтку, але той чомусь не прибув⁸⁶. За реєстром подимного 1629 р., син Яна Стефан мав у місті Судилків та селах Біла Криниця, Березна, Лозична й Красносілка 265 димів⁸⁷. За угодою, укладеною 16 травня 1629 р. у селі Городище, Стефан та його брат Міхал Аксаки заставили маєток Судилків із присілками Білокриниче, Березна, Лозична й Красносілка в Кременецькому повіті на Волині та маєток Гуляники й село Слобідка в Київському воєводстві в сумі 17 250 золотих матеріному братові Адаму Кленському⁸⁸. 17 лютого наступного року Стефан видав у містечку Судилків лист, за яким спільно з братом продав володіння, успадковані після батька в Кременецькому повіті, – замочок і містечко Судилків з фільварком та села Білокриниче, Березна, Лозична й Красносілка – за 60 000 золотих Станіславові Любомирському⁸⁹. 9 листопада, опинившись у Кременці, Міхал підтвердив цю угоду⁹⁰, а 2 серпня 1631 р. Стефан квітнував покупця за сплату останньої рати⁹¹.

* * *

Підведемо підсумки. Український шляхетський рід Лабунських започаткував виходець із Белзької землі пан Зенко Лобунський, який десь після 1432 р. осів на Волині. За 170 років, впродовж яких на Волині існувала ця кровноспоріднена спільнота, в ній змінилося п'ять поколінь, які, за відомими джерелами, репрезентують лише дев'ятеро осіб. Переселившись на Волинь, засновник роду Лабунських став “кременчанином”, згодом отримав маєтки в окрузі міста Полонного і таким чином набув статусу полонського зем'янина, що при адміністративно-територіальному поділі Волині другої половини XV ст. мало означати луцького повітника. Після передачі Полонського повіту разом із тамтешніми зем'ями володарям Острога (1594) нащадки Зенка перетворилися в бояр князів Острозьких; завдяки вислугі на початку XVI ст. маєтків у Кузьминській волості автоматично стали кременецькими повітниками; невдовзі округа Кузьмина також перейшла до Острозьких. Після відновлення Лабунськими становища господарських зем'ян їхні володіння відносили і до Кременецького, і до Луцького повітів – до адміністративно-територіальної реформи, що проводилася у Великому князівстві Литовському в середині 60-х рр. XVI ст., коли вони остаточно відійшли до другого з них.

Загалом через руки панів Лабунських пройшло близько 50 поселень (міста, села, присілки, селища). Основою їхніх володінь були вислуги, на землях останніх

⁸⁶ ЦДАУК. Ф. 22. Оп. 1. Од. зб. 23. Арк. 212 зв.-213.

⁸⁷ О. І. Баранович. *Залюднення Волинського воєводства в першій половині XVII ст.* Київ, 1930. Кн. I: Волинське воєводство. С. 108.

⁸⁸ ЦДАУК. Ф. 22. Оп. 1. Од. зб. 37. Арк. 42-46 зв.

⁸⁹ Там само. Оп. 1. Од. зб. 38. Арк. 88 зв.-93.

⁹⁰ Там само. Од. зб. 42. Арк. 67-71 зв.

⁹¹ Там само. Од. зб. 38. Арк. 93 зв.-94 зв. Молодший з Аксаків, на цей час королівський ротмістр, іменується тут і Миколаєм, і Міхалом.

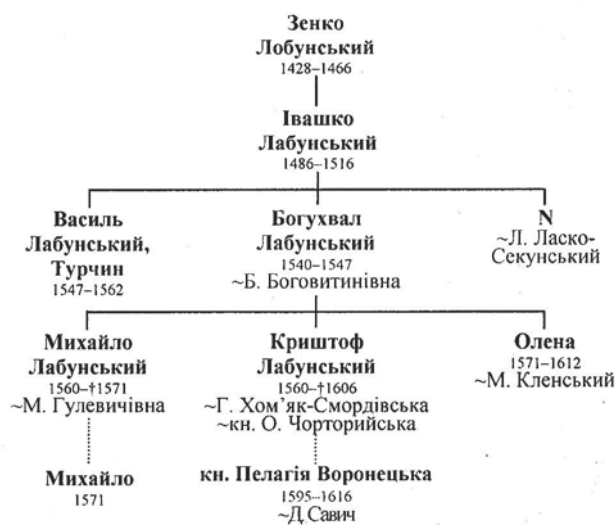
поступово виникали нові поселення. Процес залюднення маєтків відбувався повільно, оскільки вони знаходилися на південно-східній окраїні Волині, яку часто спустошували татари. Вийти за межі цього регіону Лабунським не вдалося; їхнім родовим гніздом на Волині тривалий час було село Титків, а в останній чверті XVI ст. ця функція перейшла до сусіднього з ним містечка Лабунь.

Матримоніальні зв'язки роду мало відомі, але на основі того, що ми знаємо, можна стверджувати, що доступний йому шлюбний ринок виходив за межі дрібної шляхти. Серед партнерів панів Лабунських – репрезентанти князів Чорторийських та старих шляхетських родів Боговитиновичів, Гулевичів, Хом'яків-Смордівських.

У джерелах, які висвітлюють різні аспекти громадського життя Волині, про Лабунських практично не чути: вони не займали ніяких урядів, територіально відірвані від інших шляхетських родів, рідко є свідками різних угод. Пани Лабунські залишилися також осторонь релігійних рухів останньої третини XVI і першої половини XVII ст.: не заснували у своїх володіннях жодного православного чи католицького монастиря, не толерували протестантів.

ДОДАТКИ

1. Схема родоводу Лабунських

2. Володіння роду Лабунських

Березна, Березне (с. *Березне Шепетівського р-ну Хмельницької обл.*); Бетівці, Бетівщина (?); Біла (?); Білокриниче, Біла Криниця, Криничани (с. *Білокриниччя Шепетівського р-ну*); Білополе (с. *Білопіль Шепетівського р-ну*); Велике (?); Венешівське (?); Городище (с. *Городище Шепетівського р-ну*); Горошки (?); Гребенин (с. *Грибенинка Старокостянтинівського р-ну Хмельницької обл.*); Довбунів (?); Деревичі (с. *Великі Деревичі Любарського р-ну Житомирської обл.*); Жуки (?); Зам'ятнина Волиця (?); Злотоці (?); Ісачків (?); Киселі (?); Коліщинці (м. *Старокостянтинів Хмельницької обл.*); Корпилівка, Корпилівці (с. *Корпилівка Шепетівського р-ну*); Красносілка, Красносілки (с. *Красносілка Шепетівського р-ну*); Кречанівка (с. *Кречанівка Полонського р-ну Хмельницької обл.*); Криничани див. Білокриниче; Лабунь (с. *Юровщина Полонського р-ну*); Лебедова (?); Лесерівці (чи Лесеївці) (?); Липняги (?); Лозична, Лозичне (с. *Лозичне Шепетівського р-ну*); Лотівка (с. *Лотівка Шепетівського р-ну*); Малежик, Малежики, Мележики (?); Мезоче (?); Микулин (с. *Микулин Полонського р-ну*); Михайлівка, Михайлівці (?); Міськів (?); Новоселиця, Новосілки (с. *Орлинці, раніше Новоселиця Лабунська, Шепетівського р-ну*); Огіївка або Сасинівка див. Сасинівка; Павлів (?); Перегонівці (?); Плоска (?); Побійна Криниця (?); Рожична, Рожичне (с. *Рожична Шепетівського р-ну*); Саварці (с. *Саверці Шепетівського р-ну*); Сасинівка, Огіївка (с. *Сасанівка Полонського р-ну*); Сахнівці (с. *Сахнівці Старокостянтинівського р-ну*); Сербинівці (?); Скалин, Скалинці (част. м. *Шепетівка*); Сосонка (?); Судилків, Судилівка (с. *Судилків Шепетівського р-ну*); Татаринів (?); Тесновен (?); Титків, Титково (*Титьків Полонського р-ну*); Ходаки, Ходаків (?).